

A CSALÁD EGYKOR ÉS MA 5.

Programfüzet

Szerkesztette

Barna Gábor és Glässeré Nagyillés Anikó

ISBN 978-963-306-633-1

Felelős kiadó: Barna Gábor

Kiadta

SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport

Szeged

Borító: Demeter István: Anyaság. Sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény.

MEGHÍVÓ

A Szegedi Tudományegyetem BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai
Tanszéke,
az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport
és az OR-ZSE Kaufmann Dávid Zsidó Kultúrakutató Csoportja

meghívja Önt

A CSALÁD EGYKOR ÉS MA 5.

című konferenciájára.

A konferencia ideje: 2018. december 10-11.

Helyszíne: SZTE BTK Kari konferenciaterme és a tanszék „Bálint Sándor”
terme

(Szeged, Egyetem u. 2 földszint)

A konferencia nyilvános, érdeklődőket szeretettel várunk!

Konferencia program

December 10. hétfő

9.00-10.00 regisztráció

Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, „Bálint Sándor” terem, Egyetem u. 2. fszt.

10.00 Kari konferenciaterem (Egyetem u. 2. fszt.)

Elnököl: Barna Gábor

Megnyitó

közreműködik a szegedi Argenteus Kórus Kovács Gábor karnagy vezetésével

Eric Whitacre: The Marriage / Rumi versére

Gyulay Endre, Zakar Péter, Novák Katalin, Bíró László köszöntője

Kari konferenciaterem

1. szekció Gondolkodás a család szerepéről 1.

Elnököl: Lányi Gusztáv

11.00 Kiss Endre: Gemeinschaft – Gesellschaft – Gemeinschaft (Kísérlet a család új formáinak értelmezésére)

11.20 Babits Antal: Tudományos családmódel a középkorban. az Ibn Tibbon család filológiai hagyománya

11.40 Pók Katalin: Hagyományos család a vallásokban és a liberális plurális módel

12.00-12.30 vita

12.30- 14.00 ebédszünet

Kari konferenciaterem

2. Gondolkodás a család szerepéről 2.

Elnököl: Forrai Judit

14.00 Lányi Gusztáv: Fejlődés és/vagy bomlás? A család mint pszichohistóriai probléma

14.20 Csányi Gergely: A „jó anya” modern mítosza Magyarországon történeti, globális perspektívából

14.40 Varga Csaba: Szeretetesalád rehabilitációja

15.00 Karikó Sándor: A család mint a jóság „társadalmi sűrűsége” (Nevelésfilozófiai megfontolások)

15.20 – 15.50 kávészünet

Kari konferenciaterem

3. Ókor, középkor, irodalmi emlékezet

Elnököl: Szigeti Jenő

15.50 Tokics Imre: Az ókori izraeli család jogtörténeti háttere

16.10 Schiller Vera: A család megjelenése a görög irodalomban

16.30 Hanvay Hajnalka: Regényhősök történelmi térben és időben. A 19. századi lengyel zsidóság identitásválságának ábrázolása I. B. Singer *A vagyon* című családregegyében

16.50-17.10 vita

„Bálint Sándor” terem

4. (párhuzamos szekció) A család reprezentációi

Elnököl: Karikó Sándor

15.50 Forrai Judit: Nagypolitikai hatás a családi migrációkra, dokumentumok és fényképek alapján. Új életformák, változások és hagyományok követése több generáción át egy zsidó családban.

16.10 Gergely Anna: A családi fotók szerepe a holokauszt előtti zsidóság történeti kutatásában

16.30 Papp Szilvia Anikó: Hagyományörzés az asszimiláció sodrában. Joseph Roth: Jób.

16.50 – 17.10 vita

17.10-17.40 kávészünet

Kari konferenciaterem

5. szekció Vallások szociokultúrája 1.

Elnököl: Kiss Endre

17.40 Ivancsó István: „A szülők imádságai erősítik a házak alapjait...” – A családért szóló imádságok a magyar görögkatolikus egyház liturgikus kiadványaiban és híveinek ajkán

18.00 Oláh János: Családimázs néhány 19-20. századi zsidó hittankönyvben

18.20 Glässer Norbert: „... e kornak iszamló, sikámos lejtőjén meg ne csússzunk”. Vallási közöny, ifjúságnevelés és neológ jövőképek az izraelita publicisztikában

18.40 - 19.00 vita

„Bálint Sándor” terem

6.(párhuzamos szekció) Vallások szociokultúrája 2.

Elnököl: Ivancsó István

17.40 Szigeti Jenő: Szabadegyházi lelkészcsaládok a 20. század második felében

18.00 Barna Gábor: A hit és a polgári erények családerősítő szerepe

18.20 Gyöngyössy Orsolya: Gyermekvédelmi intézkedések és a gyermekek életkörülményei Csongrádon a 19-20. század fordulóján.

18.40-19.00 Hudra Árpád: A Benedek-család két nemzedéke

19.00 – 19.20 vita

19.20 baráti beszélgetés zsíros kenyér és tea mellett

December 11. kedd

Kari konferenciaterem

7. Szeretet és szerepek a családban 1.

Elnököl: Glässer Norbert

8.30 A. Gergely András – Rajkó Andrea: Üvegplafon a hitbeli létben? Női szerepfelfogások harmóniája a patriarchális értékrendben

8.50 Glässerné Nagyillés Anikó: Katolikus férfi és női kép a Szívgárda gyermeknevelésében

9.10 Kovácsné Faltin Erzsébet: A magyar Szent Család

9.30-9.50 vita

10.10-10.30 kávészünet

„Bálint Sándor” terem

8. (párhuzamos szekció) Szeretet és szerepek a családban 2.

Elnököl: Kürti László

8.30 Balázs Gábor: A klasszikus zsidó ideál: családkép és szexuális élet – kihívások a 21. században

8.50 Szabó Alexandra M.: A házasságkötés mint megküzdési stratégia Holokauszt túlélők számára

9.10 Lengyel Nóra: Anyakép a katolikus női sajtóban (1918–1944)

9.30-9.50 vita

9.50-10.30 kávészünet

Kari konferenciaterem

9. szekció A túlélés megküzdési stádiumai

Elnököl: Tokics Imre

10.30 Schőner Alfréd: „...és a kör bezárult”

10.50 Zima András: „Keressük az utat” – Újjáépítés, ifjúságnevelés, zsidó jövőképek a vészkorszak utáni zsidó sajtóban

11.10 Kelemen Katalin: A zsidó vallás családi rítusainak újraértelmezése a mai vegyes családokban

11.30 Szilágyi Erzsébet: Kibucok, gyerekházak, családok... Kutatások a közös nevelésről az Erec Izraeli kibucokban

11.50 – 12.10 vita

12.10- 13.30 ebédszünet

Kari konferenciaterem

10. szekció A család működése a társadalomban

Elnököl: A. Gergely András

13.30 Örsi Julianna: A család belső rendje és a társadalmi-politikai-gazdasági változások összefüggései

13.50 Buk Krisztina: Interkulturális zsidó kisgyermekes családok élete Budapesten

14.10 Tóth I. János: Izrael kivételes termékenységéről

14.30 Jancsó Katalin: Társas kapcsolatok és a család szerepe magyar szemmel a venezuelai és perui Amazóniában

14.50-15.10 vita

15.10 – 15.30 kávészünet

„Bálint Sándor” terem

11. (párhuzamos szekció) A család régiói – a régiók családjai

Elnököl: Schőner Alfréd

13.30 Hajdú Ildikó: Költöző családok a Bodroghözben – Pácin és Cigánd

13.50 Kürti László: A család és a nagycsalád változásai Csereháton és a Kiskunságban

14.10 Fehér Zoltán: A bátyai család régen és ma

14.30 Bodnár Mónika: Egy múzeumi tárgygyűjtes és annak családtörténeti vonatkozásai

14.50 – 15.10 kávészünet

Kari konferenciaterem

12. szekció Családi szövetségek és stratégiák

Elnököl: Tóth I. János

15.10 Fényes Balázs: Az oktatás családi és intézményes keretei a hagyományos zsidó társadalomban

15.30 Csajányi Melinda: A két háború közti magyar főnemesség házassági „stratégiái”

15.50 Baros-Gyimóthy Eszter Márta: Az elegyes házasságok demográfiája

16.10 Szécsi József: Jézus családja és családfája az újszövetségi iratokban

16.30 – 16.50 vita

16.50 A konferencia zárása. **Barna Gábor és Kiss Endre**

Rezümék

Babits Antal

Tudományos családmodell a középkorban: az *Ibn Tibbon család filológiai hagyománya*

A 12. és 13. században Dél-Franciaország volt a zsidó vallásbölcselet egyik legaktívabb központja. Az Ibn Tibbon-dinasztia tagjai nemzedékeken keresztül a legjelentősebb héber fordítók voltak, és céljuk volt egy héber nyelvű filozófiai könyvtár és tudományos műhely létrehozása. Kidolgoztak egy alapos fordítói módszert, és meghatározták a legfontosabb filozófiai szakkifejezéseket és filológiai módszereket. A család tagjai olyan jelentős szerzőket fordítottak arabról héberre, mint például Szaadjá gáon, Ibn Gabirol és Halévi. Ezt a kiváló családi hagyományt folytatta Samuel is, és *A tévelygők útmutatója* fordításával ő lett a legjelentősebb mindközül. Görög és arab műveket fordított héberre: például Arisztotelész *Meteorológia*-ját, Averroes *Három értekezés*-ét, al-Farabi értelmezésében Arisztotelész *Kategóriá*-it, al-Bitruji *Asztronómia*-ját, melyek napjaink kutatói számára is példaértékűek lehetnek.

Balázs Gábor

A klasszikus zsidó ideál: családkép és szexuális élet – kihívások a 21. században

Az előadás bevezetője röviden vázolja, hogy miért erősen problematikus az az állítás, miszerint a Szentírásban található történetek alapján magától értetődő, hogy a családi élet különböző aspektusai számára a Biblia a megfelelő kiindulási alap a 21. században.

Az előadás fő része két részre koncentrál. Egyfelől kifejti, hogy a monoteista vallások által hirdetett és kizárólag helyesnek tartott családkép (heteroszexuális, klasszikus nemi szerepeket fenntartó, monogám, nukleáris család, életre szóló kapcsolat) fenntarthatóságával és ideálként történő beállításával kapcsolatban komoly érvek hozhatók fel. Másfelől bemutatja, hogy a különböző zsidó denominációk milyen módon próbálnak e kihívásokra reagálni, és milyen teológia és vallásjogi válaszok születtek eddig, illetve mik a várható kihívások az elkövetkező évtizedekben.

Barna Gábor

A hit és a polgári erények családerősítő szerepe

Az Igazoló Bizottság 1945-ben nem igazolta dr. B.D. k-i ügyvédet, aki a két háború között, de azt megelőzően is aktív szerepet játszott a k-i és vármegyei közéletben. Internálták, nyugdíját megvonták. Házát államosították, a családot egy kuláknak minősített családhoz költöztették. Az Állami Gazdaság által lelakott házukat 1957-ben visszavásárolhatták. Tanárnő lányát és ügyvéd fiát, tanítónő menyét és fiának öt gyermekét mindvégig „osztályidegenként” tartották számon. A megpróbáltatások, megalázások ellenére a család azonban nem roppant össze. Fiáék felnevelték öt gyermeküket, s mindegyiknek felsőfokú diplomát adtak a kezébe. Az előadás rámutat azokra a (katolikus) keresztény és a polgári értékekre, elvekre és példákra, amelyek segítettek a túlélésben, a vállalható kompromisszumok megkötésében az értékrend csorbulása nélkül, összetartották a családot, s biztosították az értékrend továbbadását az utódoknak.

Baros-Gyimóthy Eszter Márta

Az elegendő házasságok demográfiája

A 18. században a család létrejöttének feltétele a házasságkötés volt, amely során a felek Isten színe előtt, a lelki vezető áldásával egy életre ígérték hűséget egymásnak. A reprodukció egyedüli elfogadott keretét az egyházi szertartással megkötött frigy biztosította, amely ezáltal a létezés természetes velejárója volt. A leginkább pártolt családforma minden egyházi vezető számára az azonos vallású féllal kötött frigy volt, ugyanakkor az egy településen, egymás mellett élő más vallású egyházközösségek hívei között gyakori volt a vegyes házasság. Ezek a vallásilag exogám házasságok nem feltételen az uralkodó vallás szokás- és szabályrendszerének jegyeit viselhetik magukon, ahogy ezt a 18. századi csetneki házasságok is mutatják. Előadásomban a csetneki evangélikus és katolikus hívek endogám és exogám házasságainak demográfiai mutatóit, főbb jellemzőit mutatom be.

Bodnár Mónika

Egy múzeumi tárgye gyűjtés és annak családtörténeti vonatkozásai

Tervezett előadásom kivonata: A miskolci Herman Ottó Múzeumba két részletben került be Sajószentpéterről egy kádár dinasztia, a Jasztrab család hagyatéka. Mivel a tárgyak egy jelentős része rendkívül magas minőségű darab, ráadásul számos datált és monogrammal ellátott tárgy is van közöttük, már a bekerülésükkor felkeltette a muzeológusok figyelmét, érdeklődését. Engem elsősorban arra ösztönöztek ezek a tárgyak, hogy a kádár dinasztia történetére vonatkozóan gyűjtsék adatokat. Kutatómunkám során sikerült egy többgenerációs kádár dinasztia családfáját felvázolni. Munkám során a ma élő generáció tagjainál arra kerestem választ, miként befolyásolta, befolyásolja életüket ez a - mintegy 200 évre visszavezethető - családi hagyomány

Buk Krisztina

Interkulturális zsidó kisgyermekes családok élete Budapesten

Előadásomban bemutatom az általam kutatott mikroközösséget, akik fiatal, etnikulturálisan vegyes, többnyelvű családok csoportja. Zsidó értékeket közvetítő, vallásos és/vagy kulturális szervezetek holdudvarában, gyermekeik révén alkotnak szorosabb közösséget. Antropológiai kutatásomban e családok belső életének, működésének és értékrendjének, világfelfogásának megismerésére fókuszálok. A résztvevő megfigyelés és interjú módszerének alkalmazásával szerzett empirikus tapasztalatokon keresztül ismertetem a családdá és közösséggé alakulás során megteremtődő szociokulturális metszéspontokat. Az előadásban megjelenik a párválasztás kérdése, ill. azok a tényezők - mint a valláshoz, Izraelhez való viszony - amik meghatározzák a vegyes családok tagjainak identitását. Hogyan hat ez gyermeknevelési elképzeléseikre, milyen viselkedési mintákat, kulturális, vallási szokásokat - miért és hogyan - igyekeznek megőrizni, továbbadni gyermekeiknek a szocializáció, enkulturáció során.

Csajányi Melinda

A két háború közti magyar főnemesség házassági „stratégiái”

Előadásom célja annak vizsgálata, hogy a *széthulló OMM* Magyarországnak hagyományos uralkodó osztálya, az ARISZTOKRÁCIA, szembesülve politikai és gazdasági erejének - a 19. század utolsó harmadában már plasztikusan érezhető - gyengülésével, milyen túlélési stratégiákkal adott ösztönös választ „HÁZASSÁGPOLTIKÁJÁVAL” a kihívásra úgy, hogy hagyományos értékeit megtartva adhassa tovább. Módszerünk a 20. századi magyar főnemesség házassági szokásainak elemzése, szem előtt tartva a magyar főnemesség egymástól jól elkülöníthető csoportjainak, a „de genere nemességnek” valamint a köznemességnek csoportspecifikumait. Külön elemzendő az úgy nevezett „címeraranyozások” kérdése, mely a gazdag zsidóság és a magyar arisztokrácia egyes pontokon történő összefonódásának valódi jelentőségét kutatja.

Csányi Gergely

A „jó anya” modern mítosza Magyarországon történeti, globális perspektívából

Előadásomban Foucault lélek-elméletére, illetve Fernand Braudel és a világrendszer-elemzés módszertani belátásaira támaszkodva azt mutatom be, hogy a „jó anya” mítoszai hogyan ágyazódtak a különböző korok gazdasági-társadalmi viszonyaiba. Bemutatom, hogy e mítoszok egyrészt közrejátszottak a felhalmozáshoz szükséges meg nem fizetett reprodukív munka biztosításában, másrészt a 19. századtól egy új piaci szegmenst támasztottak alá. Vázlatosan összefoglalom a „jó anya” mítoszának történetét a világrendszer centrumában, majd összefoglalom a „jó anya” szocialista mítoszáét. Végül empirikus példákkal illusztrálva amellet érvelek, hogy a „jó anya” rendszerváltozás utáni magyar mítosza egyaránt folytonos a „jó anya” szocialista mítoszával és egyaránt magába olvasztotta a médián és az interneten keresztül a „jó anya” nyugati mítoszáét.

Fehér Zoltán

A bátyai család régen és ma című előadásáról

Előadásomban csak a bátyai parasztcsaládokról szólok, ezért részletesebben ismertetem a bátyai családokat is bemutató régebbi tanulmányokat. Így Erdei marxista szellemű 1937-ben megjelent Futóhomokjának tévedéseit igazítom ki, aki maradinak nevezte a sárközi paraszti kertészkedést és kereskedést. Kiemelem, hogy a bátyai paprikás családok gazdasági helyzetüktől függetlenül kemény politikai harcot folytattak a monopólium bevezetése ellen a 30-as években. A parasztcsaládok értékrendjében első helyen állott a föld és a munka. Utalok arra, hogy paraszti életrajzokban ennek milyen lenyomata van. Bátyán nem volt agrárproletár, mert minden család rendelkezett minimális (egy hold alatti) földbirtokkal. A paprikatermelés pedig (Erdeivel szemben) szakmunkának tekinthető, hisz iparigazolvánnyal kellett rendelkeznie a kikészítőnek és a kereskedőnek. Így „hivatalosan” Bátya lakosságának egésze „iparosnak minősült”, magukat „pógárnak” nevezték. A családi munkában (így a paprikatermelésben) szigorúan érvényesült a nemek szerinti munkamegosztás. A gyermeknevelési eszmény az „ügyes” gyerek, akit kicsi korától fogva a munkára neveltek. Ezt egészítette ki a szocializáció során a kortárs csoportok (legény és lány bandák) hatása. A kevésbé ismert szerzők, mint Bajnai 1852-es és Simonyi 1882-es tanulmányai nagyszerű leírását adják

a sárközi, így a korabeli bátyai nagycsaládoknak, s jelzik annak bomlását is. Ezt kiegészítem paraszti életrajzok adataival (Ki kell, hogy sorsomat kiáltsam 2005.) a nagycsaládok működéséről. A parasztság felszámolása után az utóparasztok (a téesz tagok, majd a rendszerváltás után a mezőgazdasági alkalmazottak, magángazdálkodók és vállalkozók) mentalitásáról a gödöllői egyetem oktatói és hallgatói által végzett széleskörű szociológiai felmérés alapján Farkas Tibor és Kolta Dóra készített egy nagy jelentőségű, de alig ismert munkát. (Bátyai tanulmányok 2017.) Ebből is bemutatok néhány megdöbbentő adatot. Az előadáshoz két képet mellékelek egy 1940-ben és egy 20. század eleji bátyai módos, négygenerációs (24 fős) nagycsaládról.

Fényes Balázs

Az oktatás családi és intézményes keretei a hagyományos zsidó társadalomban

Az előadás azt kívánja megvizsgálni, hogy az oktatással kapcsolatban a Talmudban megfogalmazott alapelvek hogyan valósulnak meg, válnak napi gyakorlattá a hagyományos illetve a hagyományörző zsidó közösségekben. Hogyan egészítik ki egymást a családon belüli illetve az intézményes (iskolai) keretek között zajló oktatás. Milyen változások figyelhetők meg a premodern korból a modern korba történő átlépésnél, illetve milyen kihívásokra kell megtalálni a megoldást.

Forrai Judit

Nagypolitikai hatás a családi migrációkra, dokumentumok és fényképek alapján. Új életformák, változások és hagyományok követése több generáción át egy zsidó családban.

A 19-20 századi családtörténeteket kelet-közép Európában átszövi a nagypolitika gyors és agresszív változásai, amelynek következtében hol a jobb élet reményében, hol csupán az életben maradás miatt különösen a zsidó családokban, hol az asszimiláció, a továbbtanulás érdekében lakóhelyváltásra serkenti, vagy kényszeríti a családokat. Bemutatni kívánjuk egy zsidó Tiszán-túli és egy galíciai Boryslav-i család, anyai ágat követő történetén keresztül közel 200 év eseményeit, hat generáció mobilitását, amely teljesen megváltoztatta a család életét. Ismertetni szeretnénk azokat a külső tényezőket és azokat a belső szerkezeti és tartalmi változásokat, amelyek teljes mértékben megváltoztatták e családok életét, munkalehetőségét, foglalkozását, gyerekeinek pályaválasztását, jövőjét. Vizsgálni kívánjuk mennyiben őrizte meg ez a kiválasztott család a vallási tradíciókat, mennyiben változott a családi kohézió, milyen általános, emberi és értelmiségi értékeket halmoztak fel ismeret és tudásanyagban e két család tagjai, akik végül egy családdá lettek. Az egyik család mobilitási irányai: Hajdúsámson-Debrecen- (New York)- Budapest – (Hederea -Izreal)- (Oxford), a másik családé Boryslav – Budapest, - (Oxford). Vizsgálódásaink forrásait gondosan őrzött családi fotóalbumok, hivatalos dokumentumok és levelezések alapján állítottuk össze.

A.Gergely András – Rajkó Andrea

Üvegplafon a hitbeli létben? Női szerepfelfogások harmóniája a patriarchális értékrendben

Az előadás a női szerep és rang zsidóságon belüli néhány jelenségére fókuszál, a tradicionális meghatározó család-koordinációtól és a nőkre vonatkozó parancsoktól a napjainkban változó szereptulajdonításokig. Van-e és lehet-e a klasszikus „mamele-funkciónak” hatása az életvitelben egyre többször szerepet nyerő karrier-képekre, s milyen ennek találkozasmódja a szereptulajdonító közbeszédben, irodalomban, kortárs karrierképekben, avagy a sikerképesség alakulásában? Miként kap anyaszerepet és morális elköteleződést a nőegyleti tag egykor, s a kortárs vállalkozó, ranghelyzetet változtató „modern zsidó nő” az individuális énkiteljesítésben, önképben, közösségi szereptudatban?

Gergely Anna

A családi fotók szerepe a holokauszt előtti zsidóság történeti kutatásában

A téma kutatása több ponton érintkezik a néprajz, szociológia, a kulturális antropológia, a fotóantropológia és fotótörténet területeivel, módszertanával. Az előadás kísérletet tesz a családok vizuális kulturájának feltárására, a családi fotók tematikájának csoportosítására, a család életvitele, társadalmi helyzete, a családi, rokonsági kapcsolatok rekonstrukciójára. A családi fotók a családi identitást is erősítik/erősítették, amennyiben a generációk közötti kontinuitást is képviselik/képviseleték. A képek, családi albumok anyagai egy 20 éven át tartó interjúkészítői gyakorlat hozadékai, melyeknek szomorú, tragikus távlatot ad a holokauszt.

Glässer Norbert

„...e kornak iszamló, sikámos lejtőjén meg ne csúszszunk” Vallási közöny, ifjúságnevelés és neológ jövőképek az izr. publicisztikában

Löw Immánuel-től származó prédikációból vett fenti idézet a kor vallási-társadalmi változásaira, a gyermeknevelés és a közösség jövőjének kérdésére utalt. „Az átalakulás veszélylyel járt. Veszélylyel, mert félők lehetnénk, hogy az új élet s a tágasabb küzdő porond magokhoz vonják a legjobb erőket s a zsinagóga magára marad, elárvul s nem léssen neki istápolója, gyámola.” – mondta Löw a polgárosuló zsidóság változó világáról.

A család mintaadó szerepével, valamint felnevelő és őriző közeg voltával a 19. századi vallási közönyről szóló felekezeti diskurzusfolyamai élénken foglalkoztak. A keresztény felekezetekhez hasonló problémák vetődtek fel városi életformához kapcsolódóan az izraelita publicisztikákban és homiletikákban is. Az előadás a neológ rabbik zsinagógai szónoklatainak és a neológ izraelita felekezeti publicistáknak a problémafelvetéseit, megoldáskereséseit és jövőképeit elemzi, amit az ifjúság megváltozott vallási élete és a közösségi jövőképek mentén rajzoltak fel. Arra kérdez rá, miként érzékelik az ifjúság múlthoz és örökölt közösségi mintákhoz való viszonyát, a történetiségnek milyen rendje rajzolódik ki, és az milyen jövőképet vetít elő.

Glässerné Nagyillés Anikó

Katolikus férfi és női kép a Szívárdá gyermeknevelésében

A Szívárdá gyermekegyesület nagy hangsúlyt fektetett a gyermekek vallásos nevelésére, amelynek egyik fontos célja a keresztény szellemben élő felnőttek felnevelése volt. Ezt közvetítették a szívárdavezetők számára készült kézikönyvek, illetve az imakönyvek és regények is. Kisebb mértékben, de levéltári forrásokon az is vizsgálható, hogy ez miként jelent meg egy konkrét közösség, a szeged-rókusi szívárdisták esetében. A kettő összefüggött egymással, hiszen a szegediek is ezeket a köteteket olvasták, de a gárdavezetők a magyarázataikat igyekeztek a csoportok életkorához, társadalmi közegéhez igazítani és természetesen függött a szívárdavezető világlátásától is. Miként kell viselkedni egy vallásos felnőttnek és mik a legfontosabb szerepei a társadalomban, illetve a családban? Előadásomban ezeket vizsgálom meg.

Gyöngyössy Orsolya

Gyermekvédelmi intézkedések és a gyermekek életkörülményei Csongrádon a 19-20. század fordulóján.

A többségben római katolikusok lakta Csongrádon a gyermekek gondozása, nevelése, mindennapjaik menete számottevően nem tért el attól az összképtől, melyet a néprajzi szakirodalom az ország más tájegységeit vizsgálva már korábban felvázolt. A 19-20. század fordulóján azonban olyan, a helyi viszonyokra (Tisza-parti város, agrártelepülés stb.) szabott intézkedések léptek életbe, melyek a szülők és gyermekek sorsát egyaránt könnyíteni igyekeztek. A csendőrség Tisza-parti őrzáratai, a „nyári menedékházak” és hasonló intézmények mind azon eszme szülöttei, mely szerint a gyermekek testi-lelki jól-létének ügye, életének biztonsága nem pusztán családi, de társadalmi érdek, melynek minden rendelkezésre visszaemlékezések és az önkormányzati rendelkezések alapján vázolólok fel a csongrádi gyermekek életkörülményeit a 19-20. század fordulóján, különös tekintettel a gyermekek védelmét célul kitűző intézkedésekre.

Hajdú Ildikó

Költöző családok a Bodroghözben – Pácin és Cigánd

A Bodroghöz történeti földrajzi mikrorégiója hosszú évszázadokig elzárt terület volt. A Tisza-Bodrog-Latorca által határolt terület így a folyószabályozásokig meg tudta őrizni egységes etnikai identitását. Ebben a folyamatban a vízrendezés hozott változásokat, amely új gazdasági alapokat és mindezek mellett komoly társadalmi konfliktushelyzeteket teremtett. Bár jelentős területeket vontak művelés alá, a földhöz jutás a társadalom jelentős része számára mégsem volt lehetséges. Ez vezetett a 19. századi földosztó mozgalmakhoz, szövetkezetekhez, majd vitte Európába és Amerikába családok százainak férfitagjait. A külföldön megszerzett vagyon azonban itthon teremtett új, jobb életlehetőséget és vezetett a települések és családok fejlődéséhez. E folyamat azonban a II. világháborút követően drasztikusan megváltozott. Az erőteljes iparosítás, a családok szövetkezetekbe kényszerítése, az iskolai oktatás lehetőségeinek kitérülése mind erőteljesebben járult hozzá a költözéshez, a települések lakosságának csökkenéséhez, mely a mai napig nem ért véget. Egyre erőteljesebben van jelen a külföldi

munkavégzés, elköltözés, és gyakran csak a széttöredezett családok férfitagjai költöznek vissza nyugdíjas éveikre.

2011 óta végzett antropológiai és levéltári kutatások eredményeire támaszkodva ezen demográfiai, társadalmi és gazdasági változásokat, azok okait, illetve a családokra gyakorolt hatásait kívánom bemutatni az előadásban, mint esettanulmányt.

Hanvay Hajnalka

Regényhősök történelmi térben és időben. A 19. századi lengyel zsidóság - identitásválságának - ábrázolása I. B. Singer *A vagyon* című családregényében

„Kántálni kezdett, miközben olvasott. Ki gondolta volna, hogy így alakulnak a dolgok? Varsóban volt. A fia, Ezriel eltávolodott mindentől, ami zsidó. Apai kötelezettsége és felelőssége ellenére eldobta köpenyét, és orvosnak tanult. Mirele elköltözött otthonról, és a házasság gondolata nem érdekelte, fodrásznak tanult. [...] Menachem Mendel hirtelen gyerek nélkül találta magát. Mit tett vajon, tünődött, hogy ezt érdemelte? Valamiképpen mégiscsak az ő hibája.” Az idézett részlet Isaac Bashevis Singer *A vagyon* című regényében olvasható, amely a 19. század hatvanas éveitől kíséri nyomon a Jakoby-család életét. Jellegzetes korrajz tárul elénk: a lengyelországi haszid közösségekben fokozatosan bukkan fel egy új, modern gondolkodás, mely szerint a zsidóság túlélésének egyetlen lehetséges módja az asszimiláció. A két ideológia közötti ellentét azonban nemcsak a közösségen belül támaszt feszültséget: családok hullnak szét... - Előadásomban – a regényen keresztül – ezeknek az eseményeknek a családokra gyakorolt hatását szeretném bemutatni, amely – ugyan közvetve –, de kihatással lehetett a 20. század történéseire is.

Hudra Árpád

A Benedek-család két nemzedéke

Történelmi korszakok szerint nézve a székely nemzetiségű Benedek Elek (1859-1929) mese-, újság-, és regényíró, valamint fia, Benedek Marcell (1885-1969) irodalomtörténész és regényíró életének aktív része a dualizmus 1880-as éveinek elejétől az 1960-as évek elejéig terjed. Családtörténetileg is csaknem nyolcvan év. Először Benedek Elek: Édes anyaföldem – Egy nép s egy ember élete (1920) dokumentumregényét tekintjük át, elsősorban azt, hogyan lett a falusi gyerekből értelmiségi. Ennek a történetnek természetesen szerves része a Benedek-családfa története és a családalapítás is. Később, az új nemzedéket, Benedek Marcellt szemügyre véve, meg kell állapítanunk, hogy ritkán vannak egyértelmű típusok. Benedek Marcell egyaránt tartozik (felhasználva Kiss Endre tipológiáját) az örökölt tehetség, bizonyos mértékig a családi hagyományokat őrzők és a nemzedéki lázadók csoportjába. Utóbbiként az akkori modern drámát felkarolók és a munkástömegek között is terjeszteni kívánó Thália Társaság alapító tagja, a szocialista nézetekkel szimpatizáló zsidó bankárfiú, Lukács György barátja, valamint a Jászi Oszkár polgári radikális köréhez vonzó fiatalember. Az előadás a nemzedéki lázadót a *Vulkán* című, *Egy nemzedék regénye* alcímű (1918) – alapvetően önéletrajzi jellegű – műve alapján kívánja elsősorban bemutatni. A *Naplómat olvasom* (1965) 560 oldalából 475 (1893-1930) az apa, Benedek Elek élete alatti időszakról szól, mégpedig *Védőszárnyak* alatt címmel. Apa és fiú között mit is jelentett tehát a családi hagyomány megőrzésének és a nemzedéki lázadásnak a kérdése? Erre is megpróbálunk röviden válaszolni.

Ivancsó István

„A szülők imádságai erősítik a házak alapjait...” – A családért szóló imádságok a magyar görög katolikus egyház liturgikus kiadványaiban és híveinek ajkán

Bár a görög katolikus egyházban nincs külön ünnepe a Szentcsaládnak és – érdekes módon – a hivatalos liturgikus szövegekben sem történik említés róla, sőt egyáltalán a családkról sem, imádságos könyveinkben szerepelnek ilyen imádságok. Legújabbán egy sajnálatos tendencia a Szentcsalád-ikonokat is mint a bizánci egyháztól idegeneket törekszik bemutatni. Pedig léteznek, éppen úgy, mint a családokért mondott imádságok is. A magyar görög katolikus egyház eddig felkutatott és begyűjtött több mint 300 liturgikus kiadványából a teljesség igényével gyűjtöm össze és tervezem bemutatni ezeket az imádságokat. Saját gyűjtés révén készített részzel egészítem ezt ki: görög katolikus vallásos híveink milyen imádságokat, miből és milyen gyakorisággal mondanak a családjukért, igazolandó, hogy hazánk legnépesebb családjainak nemcsak a múltban, hanem ma is megvan az imádságos háttere.

Jancsó Katalin

Társas kapcsolatok és a család szerepe magyar szemmel a venezuelai és perui Amazóniában

1940-ben Fejős Pál (1897-1963), a Magyarországról Amerikába vándorolt, majd Hollywoodban világhírűvé vált filmrendező egy svéd üzletember, Axel Wenner-Gren felkérésére, a perui kormány támogatásával több hónapos antropológiai kutatóútra indult egy kisebb expedícióval a perui Amazóniába, a yaguák földjére. Az út eredményeiről 1941-ben dokumentumfilmet jelentettek meg, 1943-ban pedig Fejős könyvet is publikált az Egyesült Államokban, angol nyelven. Húsz évvel később, 1961-ben egy másik magyar, a fotográfus és ekkor már Hollandiában élő Ata Kandó (1913-2017) látogatott amazóniai területekre. A venezuelai esőerdőben élő makiritare indiánokat tanulmányozta, majd 1965-ben visszatérve Venezuelába eljutott a piaroa és a yanomami indiánokhoz is. Első és második útjáról magyar nyelven, *A hold véréből* című könyvben számolt be, illetve Magyarországon kiállítást is szerveztek és riportfilmet készítettek amazóniai útjairól. A húsz év különbséggel amazóniai területeken járó filmes és fotóművész néprajzi és antropológiai szempontból igen értékes munkái nem, vagy csak részben útleírások: az írások részletesen tárgyalják többek között a törzsek mindennapjait, vadászati technikáit, beavatási szertartásait, zenei és kézműves hagyományait, táplálkozásuk jellegzetességeit, meglévő vagy hiányzó kapcsolatukat a külvilággal. A tervezett előadás a két magyar kutató szemüvegén keresztül igyekszik bemutatni az amazóniai családok működését és jellemzőit a negyvenes és hatvanas években, e közösségek társas kapcsolatait, a házasság fogalmát, a közösségeken belül a férfiak, a nők és a gyermekek szerepét.

Karikó Sándor

A család mint a jóság „társadalmi sűrűsége” (Nevelésfilozófiai megfontolások)

Vitatkozhatunk azon, hogy a család ma erős vagy gyenge intézmény. Ám abban bizonyára egyetért valamennyi családkutató, hogy ez az együttélési forma nem pusztán valamiféle „termelési egység” vagy egyszerű rutinmechanizmusokból építkező életforma. Amiben nincs változás: olyan mikrostrukturális egységről van szó, amely a leghatékonyabban és

leghatásosabban formálja a benne élő tagok (szülők, gyermekek egyaránt) személyiségét. De joggal tehetjük fel a kérdést: valójában mi állhat a családban az értékskála csúcsán? Izgalmas feladvány, még nagyobb horderejű kihívás megtalálnunk a meggyőző választ. Ez a tanulmány (előadás) a család működésére, legmélyebb tartamára a jóság, a jóra valóság pedagógiai és erkölcsi elvét, erényét kívánja ajánlani.

Kiss Endre

Gemeinschaft – Gesellschaft - Gemeinschaft

Ferdinánd *Tönnies*, eltérően Durkheimtől, Webertől, de még Simmeltől is, szinte monografikus részletességgel dolgozza fel a család létformáját. Magasrendű tudományosságának és egyben nemes tradicionalizmusának, konzervativizmusának okán köszönhetően a család jelenségköre nála elsősorban nem a szerelemfilozófia közvetítésével érintkezik az erkölcsi szférával.

Koncepciójában a család kutatása tudományos feladat. A család közvetítésével válik a szociális probléma érdemileg erkölcsi kérdéssé.

Az erkölcs, a család és a szociális probléma olyan széles felületeken fedik át egymást, ami helyenként szinte egymás szinonimájává teszi őket. Ez a majdhogynem az azonosságáig elmenő közelség sajátos politikai-filozófiai értelmezésekhez is elvezeti Tönniest, amelyek egy világnézet szinte maradéktalan megfogalmazásához vezetnek. Ez az alapzat, amelyről tekintve liberalizmus, szocializmus és anarchizmus majdhogynem azonossá válnak egymással.

Tönnies gondolatmenete eszmetörténetileg majdhogynem hibátlan. Meglepő módon azonban éppen az a szociológiai mozzanat hiányzik e szociológiai mondott elemzésből, s ez éppen a 19. századot már oly mélyen meghatározó szociális differenciálódás.

Előadásunkban Tönnies *Gemeinschaft-Gesellschaft*-elméletét történetileg az őt követő korszakokra is alkalmazzuk, és ezeknek az egyes alkalmazásoknak a szövegösszefüggésében keressük meg a család változó helyét.

A történetileg későbbi korszakokra való kivetítés alapvető tartalma az a dilemma lesz, hogy ugyan a *Gemeinschaft* valóban átfelőlódik *Gesellschaft*-ba (annak minden jól ismert kísérő jelenségével), de bizonyos történelmi helyzetekben (amelyeket természetesen egyenként kell definiálni) a *Gesellschaft* ismét átmenet *Gemeinschaft*-ba.

Az előadás azt próbálja rekonstrálni, mi történik ezekben az esetekben a családdal

Kelemen Katalin

A zsidó vallás családi rítusainak újraértelmezése a mai vegyes családokban

A zsidó közösséget tragikus mértékben megcsonkító holocaust és a modernizáció -a vallási közösségek zártságát fellazító- hatása következtében mára tömegessé vált a zsidó- nem zsidó vegyes házasság gyakorlata, egyebek között Magyarországon is. Ezekben a családokban a valláshoz kötődő életciklus események (pl. esküvő, temetés) megélése új szükségleteket teremt, amelyre a hagyományos vallásjognak és egyházi intézményrendszernek még nincs válasza. A felmerülő kérdések közül néhány: Autentikus-e egy olyan esküvő, amelyet rabbi és keresztény pap együtt "celebrál"? Mi történjék az eljegyzési esküformulával: „Megszentellek magamnak Mózes és Izrael törvénye szerint” vegyes párok esetében? Elveszíti-e zsidóságát halálában az a zsidó, aki végakaratóban hamvasztást kért? Nevezhetünk-e zsidó temetésnek bármilyen olyan szertartást, amely a megszentelt zsidó temető falain kívül történik? Van-e a vallások keretein belül megoldás arra, hogy egy életet együtt leélt zsidó- református házaspár a házastársak halála után együtt nyugodjon?

A progresszív irányzat jelenleg egyedüli Magyarországon élő rabbija osztja meg e tárgyban húsz éves lelkipásztori működése tapasztalatait és gondolatait. Hogyan egyeztethető össze a tradicionális halacha és a ráchmónesz (irgalom), a vallási intézményrendszer és a humánus? Dilemmák és megoldási kísérletek, a jövő felé vezető út.

Kovácsné Faltin Erzsébet

A magyar Szent Család

Amikor Magyarországon családról beszélünk, mi több, a családi kötelék primátusára egy egész esztendőt nevezünk, egy évnyi tevékenységünk a családot ünnepli, nem maradhat el a magyar szent család meg- és felidézése.

Belegondoltunk-e valaha is abba, miközben mindennapi apró-cseprő dolgainktól kimerülten rogyunk le esténként, hogy Szent István és felesége, Boldog Gizella a Kárpátok ölelésében, a családon alapuló törzsi rendben területet foglaló, törzsenként letelepült különböző nemzetiségű, a magyar-magyar törzs elsőbbségét elismerő törzsi nagycsaládok vérszövetségét Európa egyik legnagyobb államává tették?

És vajon az eszünkbe jutott-e, s ha igen, érzelmileg hogyan azonosultunk azzal, hogy államalapító nagy királyunknak és történelmünk legszentebb, legigazabb királynéjának édesapja, édesanyja, testvéreik voltak, miközben ők maguk édesapa és édesanya lettek/voltak? Szent István királyunk és hitvese Boldog Gizella 995-től 1038-ig álltak egymás mellett jóban rosszban, egymás támaszaiként, csekély öröm mellett elviselve az elviselhetetlent: belharcok és külső támadások özönét; testvér ármánykodását; kisdedeik, serdülő és felnőtt fiúk halálát; merényleteket; s végül Gizella egyedül a kiteszítottságot, szeretett hazája elhagyására kényszerítettséget.

Az első magyar királyi pár élete, családjukkal, egymással, alattvalóikkal tanúsított viselkedése példaadó volt és maradt!

Kürti László

A család és a nagycsalád változásai Csereháton és a Kiskunságban

A társadalomtudományokban általánosan elfogadott a nukleáris- és a nagycsalád-modellről alkotott alábbi elképzelés. Az előbbinél csak a szülők és a gyerekek él egy háztartásban, az utóbbi – jellemzően a falusi/paraszti társadalom 20. század előtti közösségeiben – a több generációs patriarchális családmódot jelenti. Ma a nagycsalád elnevezés jobbra a több gyermeket nevelő házaspárra vonatkozik; a 20. század első évtizedében a többgenerációs paraszti nagycsalád a szülők és nagyszülők, a gyerekek és az unokák egy háztartásban való tartozását foglalta magában. Az a két terület ahol a család változásait figyelhetjük meg, egyfelől a palóc régió szomszédságában elterülő Héthatár (Cserehát, Abaúj) határ menti falvai, illetve a kiskunság peremén található jársági telepések által létrehozott községek mentén található. A palóc nagycsalád, a had leírása ismert a 19-20. századból, a jász kirajzás a kiskun területre a több generációs nagycsaládot a 20. századig fenntartotta. A másik, a csereháti Hétfalu vagy Héthatár területéről eddig jóformán semmiféle adat nem áll rendelkezésünkre. Annyi bizonyos, hogy a 18. századi felvidéki több nemzetiségű betelepülés szerepet játszott a változatos családrendszerek kialakulásában. Itt a nagycsalád lassú felbomlásának az oka nem a földtulajdon elaprózódása volt, ahogyan az a kiskun közösségekben lejátszódott, inkább a munkaerő elvándorlás és az iparosodás. Amíg a 20. század végére a Cserehát peremvidékén lévő törpefalvak elnéptelenedését tapasztaljuk, a több generáció együttélésére épített „Kádárkockák” vagy a felújított tornácos parasztházak szinte üresen állnak, a kiskunsági településeken

a nagycsalád-rendszer a „szimbolikus” reneszánszát éli. Előadásomban ennek a két ellentétes folyamatnak a bemutatására vállalkozom.

Lányi Gusztáv

Fejlődés és/vagy bomlás? A család mint pszichohistóriai probléma

Előadásomban a „család” fogalmát olyan paradigmaticus példának tekintem, ami általánosítható erővel mutatja korunk emberi életvilága mikro-, mezo- és makro-szféráit átható *végzetes értékrelativizálódásokat*: a család esetében a *hagyományos funkcióinak leépülését, elvesztését*.

Előadásomban a következő kérdésekre összpontosítok:

1. A modernizáció történeti-szociológiai folyamataiban kialakult *nukleáris család* disz/funkciói a „fejlődés” és/vagy inkább a „bomlás” irányába mutatnak-e?
2. A pszichohistóriai elemzés ugyanakkor ezt a történeti-szociológiai folyamatot mintegy „belülről” – a „lélek” pszichológiai perspektívájából – vizsgálja.
3. Elemzésem középpontjába az *autoritásvesztés* diagnosztizálását állítom.
4. Terápiás javaslatom, vagyis inkább ilyen szándékú kérdésem: a *család bibliai (ó- és újtestamentumi) konfliktusartikulálási és -kezelési módjai/mintái vajon milyen példával szolgálhatnak a posztmodernitás kor- és korszakában?*

Lengyel Nóra

Anyakép a katolikus női sajtóban (1918–1944)

A keresztény feminista nőmozgalom folyóiratainak elemzése során arra a kérdésre keressük a választ, hogy azokban a nemzetépítéssel összefüggésben milyen nőképek és női szerepek figyelhetők meg. Megvizsgáljuk, hogy a lapok milyen feladatokat tulajdonítottak a családon belül a nőknek, hogy milyenek mutatták be az ideális anyaképet katolikus nézőpontból. A folyóiratokban általában azt propagálták, hogy a nő egyszerre hűséges házastárs, kiváló családanya és jó háziasszony, de olykor egyéb, például a „család pénzügyminisztere” szerepekkel is felruházták. Emellett bemutatjuk, hogy ábrázolásmódjuk miként illeszkedett az úgynevezett nemzeti-keresztény diskurzushoz. Az előadásban a *Katholikus Nők Lapja*, az *Asszonyok – Leányok*, a *Tulipántos Láda* és a *Magyar Nő* (majd *Keresztény Nő*) sajtókiadványokban ábrázolt család- és anyaképre fókuszálunk 1918–1944 között.

Oláh János

Családimázs néhány 19-20. századi zsidó hittankönyvben

Néhány, a magyarországi zsidó fiatalság által használt hittankönyv alapján vázolom fel a 19. század végén, a 20. század elején „sugallt”, hivatalosnak tekinthető családimázst, és azt a fejlődési vonalat, valamint változásokat és állandóságokat, amelyek észrevehetőek e tananyagokban. Az elemezni kívánt, időrendben első hittankönyvet, Halász Nátán jegyzi. E könyvben főként szentírási és talmudi idézetek segítségével példálódzik, és tanácsol az ifjaknak egy követendő utat. Krausz Sámuel szintén idézetek segítségével mutat irányt, és rendszerbe illeszti a családot és annak szerepét. Bernstein Béla az ötödik és a hetedik parancsolat értelmezésével ad tanácsokat kora ifjúságának a családi élethez. Havas Manó a „Társadalomvédő intézmények” között – viszonylag röviden – tárgyalja a családot, és már szükségét érzi, hogy a vegyes házasságok ellen is szót emeljen.

(Dr. Havas Manó: Rendszeres zsidó vallás- és erkölcsstan. A középiskolák VIII. és a kereskedelmi iskolák IV. osztálya számára szakbavágó művek alapján. (Schlesinger József Könyvkereskedése-Budapest, 1934); Dr. Bernstein Béla: Zsidó vallásstan. A középiskolák VII-VIII., a felsőkereskedelmi iskolák III-IV. osztályai részére. (Nyíregyházi Zsidó Hitközség-Nyíregyháza, 1912); Dr. Krausz Sámuel: Rendszeres zsidó vallás- és erkölcsstan a Pesti Izr. Hitközség tanterve nyomán az érett tanulóifjúság számára. (Singer és Wolfner-Budapest, 1895); Halász Nátán: Zsidó hit- és erkölcsstan. Különös tekintettel a gyakorlati vallásos életre. Középiskolai növendékek és a család használatára. I. rész. Az eredeti kútforrások nyomán. (Ifj. Nagel Ottó-Budapest, 1889).

Örsi Julianna

A család belső rendje és a társadalmi-politikai-gazdasági változások összefüggései

A 20. század az egyén és a család életében is megpróbáltatásokkal teli időszak volt. Világháborúk, gazdasági válságok, rendszerváltások követték egymást, amely megnehezítette az emberek életét. A külső körülmények alkalmazkodásra, túlélésre, mobilitásra ösztönöztek, kényszerítette az egyént, a családot, a helyi társadalom közösségeit. Mindez tükröződik a családi és egyéni sorsokban egyaránt. Ez pedig alapjában megváltoztatta a hagyományos parasztcsalád működésének rendjét.

Papp Szilvia Anikó

Hagyományörzés az asszimiláció sodrában. Joseph Roth: Jób.

Joseph Roth *Jób* című kisregénye a bibliai Jób történetét helyezi egy 20. századi zsidó család történetének háttérébe, párhuzamba állítva főhősének, a tanító Mendel Singernek alakját Jóbéval. Jób történetének teológiai és szépirodalmi értelmezéseit vizsgálva mondhatjuk, hogy néhány fő értelmezési irány domborodik ki: Jób könyvét olvashatjuk erkölcsi példázatként, azaz a szenvedő ember hitben való kitartásáról szóló könyvként, teodíceai műként, amely Isten igazságosságát helyezi középpontjába, olvashatjuk a dialógus keresésének példázataként is. Roth *Jób* regénye Jób történetét zsidó családtörténetévé teszi, amely bemutatja, hogy a népvándorlás és az asszimiláció folyamata milyen hatással van egy általa tipikusnak nevezett hagyományos zsidó család életére. Regényelemzésemben a család történetét végigkövetve az asszimilációnak és a háborús krízishelyzetnek a család egységére tett hatására és a zsidó hagyomány megtartásának folyamatára fókuszálok. Roth a *Jób* könyvében hangsúlyos, minden emberhez szóló emberi általánost megtartva bemutatja a zsidó mindennapi vallásosságot és azokat az alattomos társadalmi folyamatokat is felvillantja, amelyek a zsidó önazonosság és közösség fennmaradását veszélyeztetik. Roth itt megmutatkozó nézőpontjából a zsidó önazonosság éppen az Istennel való dialógusban maradást jelenti: nem a szülőföldre, a nyelvhez, közös hazához, nemzethez tartozás a zsidósághoz tartozás kritériuma, hanem a valláshoz való ragaszkodás, és e valláson keresztül egy történelmi kontinuitásban összetartozó sorsközösség vállalása.

Regényelemzésem célja az, hogy bemutassam a zsidó hagyományok szerint élő család működését, mindennapjait és ennek a vallás által meghatározott családi életnek a felbomlását a társadalmi folyamatok, válsághelyzetek hatására.

Pók Katalin

Hagyományos család a vallásokban és a liberális plurális modell

A zsidó, keresztény és iszlám családmódel. A zsidó-keresztény értékek gyengülése a liberalizmus erősödése. A klasszikus liberalizmus neoliberalizmusba fordulása és a családi

törvény változása. A család rombolása Nyugaton, homoszexuális házassági követelések, abortusz, eutanázia. „Gyermeknélküli kultúra” Fukuyama és a zsidó-keresztény kultúra nézőpontjából. Az értékek relativizálása, morális romlás. Kelet-Nyugat Európa konfliktusa, középpontban a családról, nemekről való gondolkodás. Magyarországi törvényi változások, családpolitika, keresztény kultúra védelme, férfi nő szövetségén alapuló házasság. Az új Alkotmány szelleme és Nyugat reakciója. Magyarország fekete báránnyá válása. A liberális plurális családmodell, és a 2000 éves keresztény kultúra szembenállása. Európa zsidó-keresztény gyökerei, eredeti értékei és az ettől való eltávolodás következményei a családra, gyerekvállalásra. A túlnépesedés és a gyermeknélküliség ellentmondásai, a migráció következményei. Új bálványvallás születése, a morál nélküli liberális humanizmus. A humanizmus nevében, a nemi kisebbségek istenítése, a hagyományos család szétrombolása.

Schiller Vera

A család megjelenése a görög irodalomban

A görög kultúrkörben, az irodalom és általában az írásbeli hagyomány szerint kisebb családok – szülők és gyermekek – éltek együtt. Az apának teljhatalma volt a gyerek élete fölött, az újszülöttet megszületése után felvette a családba, vagy kitétette. A vígjátékok és irodalmi alkotások bővelkednek az olyan adatokban, hogy a kitett gyereket később mégis keresni kezdi apja, tehát lehetőleg úgy teszi ki, hogy életben maradjon. (Ez alól a spártai családok képeztek kivételt, ahol a közösség döntött a gyengének minősített fiúgyermek kitételéről, nem az apa.) A gyerekek házasságával kapcsolatos döntés az apát illette, nemcsak a lány, hanem a fiú felett is. A feleség a férj hatáskörébe tartozott, de megillette a családja általi (apja, testvére) védelem is. A feleség köteles volt hűséges lenni, a férj léphetett kapcsolatba hetérákkal, bár az irodalom – a vígjáték irodalom – szerint ezt a feleségek nem nézték jó szemmel. Az előadás az írásbeli hagyomány tükrében igyekszik ezeket a kapcsolódási pontokat bemutatni.

Schöner Alfréd

„...és a kör bezárult”

A témám: érintőlegesen önéletrajz jellegű. Kulcsszavai: Nagypám Schöner Ferenc, akinek családját Auschwitzban meggyilkolták, Apám, Schöner Ignác, akinek első feleségét és négy gyermekét, valamint tíz testvérét is Auschwitzban gyilkolták meg. Lányom, Schöner Zsuzsa, aki az érettségi után auschwitzzi kegyeleti úton vettek részt. Az ottani traumatikus élmények hatására alijázott Izraelbe. Jőmagam a 60. évfordulón Auschwitzban jártam, belebetegedtem. Két Izraelben született unokámban, akik a hadseregbe való bevonulás előtt szintén auschwitzzi kegyeleti úton vettek részt, érzelmek sokaságát váltotta ki.... és a kör bezárult...

Szabó Alexandra M.

A házasságkötés mint megküzdési stratégia Holokauszt túlélők számára

Kutatásom fő célja a munka- és koncentrációs táborokba elhurcolt Holokauszt túlélők megküzdési (coping) stratégiáinak felmérése volt, melyek közül a legtipikusabb választás a vészkorszak utáni élet újrakezdéséhez a családalapítás céljából történő házasság volt. Az 1945 utáni zsidóság demográfiai mutatói egyértelműen kimutatják a házasságok számának kiugró növekedését Magyarországon, mely szociológiai számokat kvalitatív kutatással egészítem ki. Az USC Shoah Foundation adattárában található audiovizuális túlélő vallomásokból álló

merítésem alapján bemutatom a legtipikusabb ismerkedési, eljegyzési, és házasságkötési módozatokat, úgy ahogy azt a Náci táborokat túlélők maguk elmesélik. Kutatásom eredményeit végezetül az újonnan kialakult családok fontossága, illetve jövőképe alapján elemzem és bemutatom. (Karády Viktor, *Túlélők és újrakezdők*. Budapest: Múlt és Jövő, 2002.)

Szigeti Jenő

Szabadegyházi lelkészcsaládok a 20. század második felében

A 20. század második fele a lelkészcsaládoknak megpróbáltatásokkal teljes időszak volt. A szabadegyházak legtöbb gyülekezete 1939. dec. 2-ától betiltott felekezet volt, mint a honvédelem érdekeit veszélyeztető szekta. A kommunista időszakban a lelkészek osztályidegen elemeknek számítottak. Ez akadályozta a gyermekek iskolai oktatását, beilleszkedését a társadalmi életbe. Ezért a gyermeknevelés a család egészének társadalmi beilleszkedése sok érdekes problémát vetett fel. Ezeket szeretném empirikus tapasztalataim alapján rögzíteni. Ennek rögzítése az idő és a más irányú források szűkös volta miatt sürgető.

Szilágyi Adrienn

Családgülések és családi hitelezések, mint a 19. századi arisztokrata család szövetsége

A nagybirtok kormányzaton belül a családgüléssel foglalkoznák, amelynek legfőbb célja a család szövetségének fenntartása és a család dolgainak az előmozdítása volt. A családgülés funkcióit a Harruckern-örökösök 1798 és 1853 közötti közös tanácskozásán keresztül kívánom bemutatni, sőt azon érdekes momentumára szeretnék rámutatni, hogy a gyűlés keretein belül működtették a „családi kasszát”, amelyhez az érintett rokonság férhetett hozzá. A közös pénztárnak volt egy rendkívül előnye: a kizárólagos elérhetősége a családtagok számára. A família tagjai ugyanis pontosan tudták, hogy számíthatnak rá, számolhatnak vele, mert jóval megbízhatóbb és kiszámíthatóbb, mintha a piacról kellene hitelhez jutniuk. A családgüléseken, valamint azon belül működő családi hitelezéseken keresztül kívánom megvilágítani egy 19. századi arisztokrata família családi és gazdasági szövetségét.

Szilágyi Erzsébet

Kibucok, gyerekházak, családok... Kutatások a közös nevelésről au Erec Izraeli kibucokban

„Számomra ez a fal egy test. Anyám teste.” - Az 1920-as évek elejétől egészen az 1980-as évek végéig az erc izraeli kibucok ideológiájának egyik legfontosabb része volt az úgynevezett közös nevelés, amelynek lényege: egyenlő esélyek biztosítása minden gyerek számára. A kibucok gyerekházai a közös nevelés jelképei lettek. A gyerekházakban a gyerekek csecsemőkoruktól serdülőkorukig éltek, és nevelésük az egész kibuc közösségének feladata volt. A gyerekek életében a legfontosabb felnőttet a gondozónő jelentette, akivel szinte egész napjukat együtt töltötték. Szüleikkel minden nap délután négytől este hétig találkozhattak a szülők szobájában, majd szüleik visszakísérték őket a gyerekházakba. A szülők megvárták, amíg a gyerekek közösen megvacsoráztak, lezuhanyoztak, majd ágyuk mellé ülve meséltek, beszélgettek velük. Pontosán fél kilenckor a szülők elbúcsúztak a gyerekektől, hazamentek, az ügyeletes nevelő pedig lekapcsolta a villanyt a szobákban... S ezután elkezdődött a sok gyermek számára magányos, végtelenül hosszú, szülők nélküli éjszaka.

Ma sok pszichológus, pszichiáter, pszichoanalitikus foglalkozik olyan páciensekkel, akik gyermekkorukat valamelyik kibuc gyerekházában töltötték, s kibuc túlélőként határozzák meg magukat. Vajon az objektív kutatási módszerek is alátámasztják ezt a meghatározást?

Számos kutatás és művészeti alkotás született a közös nevelés szülőkre és gyerekekre gyakorolt hatásáról, a kibuci családmodellről, valamint a gyerekházakban folyó életről. Előadásomban a fontosabb kutatási szempontokat és eredményeket szeretném bemutatni néhány e témában készült műalkotással együtt.

Tokics Imre

Az ókori izraeli család jogtörténeti háttere

Az ókori izraeli családra vonatkozó szabályok, törvények és hagyományok leginkább a bibliai Tórában ismerhető meg. Az írott és íratlan törvények alapvetően meghatározták a bibliai időkben a család mindennapjait. A születéstől fogva egészen a temetésig szigorú szabályrendszer alakult ki az ókori családokra vonatkozóan, amelynek a jogtörténeti eredetét elsősorban a Tórában, másodsorban a Tanakhban találjuk meg. Az előadás során rámutatunk azokra a törvényekre, amelyek meghatározták a zsidó családok életformáját. Ugyanis vannak olyan családjogi szabályok, amik az évszázadok alatt változáson mentek át, és vannak olyan törvények, jogszokások, amelyek változatlan formában maradtak hatályban a pátriarkai időktől fogva egészen a babiloni fogságig. Az előadásban kitekintünk ezekre a családjogi szokásokra, amelyek hatása, noha korlátozott formában, de még napjainkban is kimutatható, úgy a zsidó családok viszonylatában, mint az európai kultúrában.

Tóth I. János

Izrael kivételes termékenységről

A termékenységi arányszám mindegyik afrikai országban – kivéve a kicsi Mauritius – nagyobb, míg mindegyik európai országban kisebb, mint 2,1 gyerek/nő. Sőt általában elmondható, hogy a szegény országokban ennél magasabb, míg a gazdag országokban ennél alacsonyabb a termékenységi ráta. Ez utóbbi csoportba tartozik Magyarország (1,5 gyerek/nő; 25640 nemzetközi dollár/fő) is. A Földön csak hat olyan gazdag (≥ 20000 nemzetközi dollár/fő) ország van, ahol a termékenységi arányszám eléri vagy meghaladja a 2,1 gyerek/nő értéket. Ezek a következők: Izrael (3,1 gyerek/nő; 37400\$/fő), Kazahsztán (3,0; 22910) Omán (2,9; 41320), Szaúd-Arábia (2,6; 55760), Panama (2,4; 20990) és Törökország (2,1; 23900). Látható tehát, hogy a nyugati világban egyedülállóan magas termékenységi arányszám jellemzi Izraelt. Előadásomban ennek lehetséges okait vizsgálom meg.

Varga Csaba

A szeretetcsalád rehabilitációja

A család nem köztársaság, mert nem közpolitikai alakulat; a család nem közgazdasági vállalkozás, mert nem piaci szervezet; a család nem életmentő segélyszervezet, mert nem szociális szolgáltatás. Ebből nem következik, hogy a család nem önszervező közösség, hogy nem családi vállalkozás, vagy nem szociális védőháló. Éppen ellenkezőleg. A család szuverén életközösség, avagy potenciálisan szeretetközösség; a család így tudatos életfenntartás, avagy szeretetéletmód; a család biztonságos lélekkotthon.

A család új felfogása tisztán megkülönbözteti a Külső Családtól (a család külső szerepeit, funkcióit, működéseit összekapcsoló családlétezés-komplexumtól a Belső Családot, ami a család valódi lényegegyüttese, az igazi Családi Én „entitás”, ami a család szíve, lelke, tudata. Ez a család a *szeretetcsalád*.

A Külső és a Belső Család leírásához a fogalmakat az új emberképet megjelenítő szemléletből és értelmezésből vesszük át. Ez a törekvés vezet az új antropológiához és az új családтанhoz. Ez egyúttal visszatérés például Hegel felfogásához, aki „A jogfilozófia alapvonalaiban” így definiál: 158. § „A családnak mint a szellem közvetlen szubsztancialitásának meghatározása a szeretet, az, hogy a szellem érzi a maga egységét.” Miután a jelenlegi világrend tudatosan családellenes, családszétziláló, család-értéktelenítő törekvésű, így a szeretetcsalád felfogása egyúttal a család rehabilitációja is.

Zima András

„Keressük az utat” Újjáépítés, ifjúságnevelés zsidó jövőképek a vészidőszak utáni zsidó sajtóban

A soá következtében a lélekszámukban töredékére zsugorodott magyarországi zsidó csoportok közvetlenül a második világháborút követően eltérő túlélési, megmaradási stratégiákat dolgoztak ki. Előadásomban arra keresem a választ, hogy a vészidőszak utáni zsidó újjáépítésben a különböző zsidó felekezeti és mozgalmi lapok szerkesztői milyen feladatot szántak a zsidó ifjúságnak. Hol képzeltek el velük a zsidó jövőt, fenntartani vagy felszámolni kívánták-e diaszpóra létet? Palesztinában vagy Magyarországon gondolták-e a magyar zsidó élet folytonosságának fenntartását? Hogy kívánták újra felépíteni az összeomlott zsidó oktatási rendszert? Milyen szerepet szántak a hitoktatásnak és egyáltalán milyen szerepet szántak a zsidó hagyománynak a fiatalok közösségi nevelésében? Mennyiben tért el a háború utáni zsidó oktatáspolitikai a korábbi időszakok ifjúságnevelési stratégiáitól? Milyen módon hatott a zsidó oktatási alapelvekre az új politikai kurzus?

Jegyzetek

